

„Az egyetemen a filozófiai gondolkodást és az oktatást – az utóbbi negyven év összefüggésében tekintve – kifelé a nyitottságra, befelé pedig a kritikai szellem elsajátítására irányuló törekvés jellemezte. Hogy ebből ténylegesen mennyi valósult meg, s mennyi volt benne a csalóka látszat vagy önálltatás, azt még ma sem lehet igazán eldönteni, mivel ezidáig senki sem foglalkozott érdemben ennek a korszaknak a tudományos igényű elemzésével és értékelésével. Ezt a hiányt sem a nosztalgizáló vagy pedig a tárgyilagosság- (látszatá)ra törekvő visszaemlékezések, sem pedig a helyel-közzel megfogalmazódó esszéisztikus reflexiók nem pótolják.” – VERESS KÁROLY

Kellék: Előjáróban kérjük ismertesse szakmai pályafutását, egyetemi élményeit, az Önre különösebb hatást gyakorló – hajdani – tanáregyéniségeit.

V.K.: 1972-76 között jártam a kolozsvári egyetemre, filozófia szakra. Ez egy olyan időszak volt, amikor számunkra – akkori egyetemisták számára – úgy tűnt, hogy az egyetemen a filozófiai gondolkodást és az oktatást – az utóbbi negyven év összefüggésében tekintve – kifelé a nyitottságra, befelé pedig a kritikai szellem elsajátítására irányuló törekvés jellemezte. Hogy ebből ténylegesen mennyi valósult meg, s mennyi volt benne a csalóka látszat vagy önálltatás, azt még ma sem lehet igazán eldönteni, mivel ezidáig még senki sem foglalkozott érdemben ennek a korszaknak a tudományos igényű elemzésével és értékelésével. Ezt a hiányt sem a nosztalgizáló vagy pedig tárgyilagosság- (látszatá)ra törekvő visszaemlékezések, sem pedig a helyel-közzel megfogalmazódó esszéisztikus reflexiók nem pótolják.

E néhány évre jellemző beállítódás- és szemléletváltás lényegét a következőkben tudnám összefoglalni: a dogmáktól vissza a szövegekhez jelszó jegyében kibontakozó „alkotó” marxizmus művelése, melynek során az érdeklődés elsősorban a fiatal Marx írásai felé fordult, beleértve a klasszikus német filozófia tartalmi és a marxi szövegek mondanivalói közötti összefüggések tanulmányozását is. Magam is ennek jegyében írtam az államvizsga dolgozatomat *A hegeli és a marxi történelemfelfogás összehasonlító tárgyalása* címmel. Ezirányú foglalatosságunkat kiegészítette és elmélyítette a kortárs európai híru és rangú marxista szerzők tanulmányozása, akiknek a művei ebben az időben már messze meghaladták a szimplifikáló, dogmatizáló értelmezéseket, sőt, a maguk módján tematizálták a filozófia és az ideológia összefüggéseinek vizsgálatát és problematikusságát, s meghirdették az un. nem marxista vagy polgári filozófiai irányzatokkal való „párbeszéd” kibontakoztatásának programját is. Mindez ürügyet adott és bizonyos lehetőségeket teremtett ahhoz, hogy egyre több nem marxista gondolkodó szövegeit lefordítsák, kiadják, hozzáférhetővé tegyék.

Akkoriban a kor uralkodó és meglehetősen divatos „polgári” irányzatának az egzisztencializmus és a strukturalizmus számított. A strukturalista szemléletet bizonyos megszorításokkal módszertani értelemben a korabeli marxizmus is magáénak vallotta, ami pedig az egzisztencializmust illeti, voltak akik komolyan

gondolták a marxizmusnak az egzisztencialista gondolatokkal való egyfajta kiegészítését az egyén filozófiája terén. Ennélfogva nagymértékben előtérbe került az egyéni szabadság kérdésköre a lehetőségek közötti választás, döntés, s az ehhez kapcsolódó személyes és kollektív felelősség jegyében. Előadásokon, szemináriumokon naponta történtek utalások, hivatkozások olyan gondolkodók neveire, szövegeire, mint L. Althusser, R. Garaudy, Lukács György, A. Gramsci, A. Schaff, J.P.Sartre, M.Weber, G. Gurvitch, M.Bunge, Cl. Lévi-Strauss, W. Mills, de egyre többször hangzottak el a Bécsi Körhöz vagy a Frankfurti Iskolához tartozó filozófusok nevei, s Dilthey, Husserl, Jaspers, Heidegger gondolatai is alkalomadtán már szóba jöttek.

Ezzel a viszonylagos szellemi nyitottsággal együtt járt a szociológia iránt megnövekedett érdeklődés, ami már ami képzési programunkban is tükröződött. Tantárgyainknak majdnem felét szociológiai tárgyak tették ki, nem beszélve az évente több hetet felölelő szociológiai felmérésekről Avasban és a Mócvidéken. Diplománkba a filozófia mellett mégsem került be a szociológia szak, mert mire végeztünk, a szociológia (s később a pszichológia is) az újból felfokozódó ideológiai nyomás áldozatává vált. Ami viszont máig hatóan mindebből megmaradt: Aluas tanár úr nyitott, európai szellemet és kultúrát továbbító, gondolkodásra serkentő problematizáló előadásai, közvetlen, személyes kapcsolatokban megmutatkozó, munkára ösztökélő és könyörtelenül számonkérő magatartása, és feltétlen, megalkuvás nélküli emberi-erkölcsi kiállása amellelt, ami észszerű és autentikus értéket képvisel. Rajta kívül még szívesen emlékszem vissza Hajós tanár úr irányítása alatt végzett filozófiatörténeti vizsgálódásainkra, Tóth Sándornak a német klasszikus filozófiát és a fiatal Marx szövegeit boncolgató-értelmező előadásaira, valamint arra a rugalmas, élénk, átfogó összefüggésekre kitékintő szemléletre, amelynek alapján Kallós professzor a történelmi materializmust, Gáll Ernő professzor pedig az etikát tanította.

Az akkori szemléletünk formálásához jelentős mértékben hozzájárult az is, ami azokban az években a kolozsvári diákéletben és kultúrában egyfajta szellemi átrendeződésként végbement: a Gaál Gábor körüli és a Diotima körüli viták, a diákrádió adásai (amelyek szerkesztésében csaknem két évig jómagam is részt vettem), s a szerkesztőség által szervezett visszhangestek, a Korunk-rendezvények, valamint a szerkesztőséggel (ahová szabad bejárásunk volt) kiépült közvetlen kapcsolatok. A lapokban kezdtek megjelenni szemiotikai, kommunikációelméleti, nyelvelméleti írások. Ekkoriban írta és publikálta Bretter György a fontosabb szövegeit és az ő előtanulmányával jelenik meg a *Szövegek és körülmények* c. kötet, amely a „szövegírók” újszerű, a szöveget kritikai vizsgálat tárgyává tevő, ideológiakritikai beállítódását hozza magával.

Az egyetem befejezésétől egészen addig, míg tanárként újra visszakérülhettem az egyetemre, középiskolában tanítottam Sepsiszentgyörgyön. A nyolcvanas évek elejétől egyre fokozottabbá vált az ideológiai nyomás és az egzisztenciális kiszolgáltatottság. Ebben az időszakban az oktatás belső rendjének és színvonalának olyan mértékű leépülése ment végbe a főleg ideológiai-politikai motivációjú átszervezések következtében, hogy voltak időszakok, amikor szabályosan meg kellett küzdeni azért hogy egyáltalán valamit is tanítani lehessen. Ennek ellenére mindvégig igyekeztem filozófiai ismereteket és gondolkodásmódot ta-

nítani akkor is, amikor a filozófia is kimondottan ideológiai tárgynak számított, s a tanári munkát – ha azt valaki komolyan vette – a legnagyobb bizalmatlansággal kezelték. A nyolcvanas évek elején a sajtóban is publikáltam, több recenzióm, esszém, tanulmányom jelent meg. Még arra is lehetőségem nyílt, hogy beiratkozhassak doktorátusra Gáll Ernő professzornál, de mire a doktorátusi tanulmányokat befejeztem, egy önkényes és ideológiai célzatú címváltoztatás következtében már nem vállalhattam a disszertáció elkészítését és megvédését. Szintén sikertelen kísérletnek bizonyult arra irányuló háromszori próbálkozásom, hogy Marx *Gazdasági-filozófiai kéziratok* c. művét a Kriterion kiadónál Téka sorozatban megjelentessem.

A nyolcvanas évek közepén Salat Levente kezdeményezésére Sepsiszentgyörgyön Tudományelméleti Műhely néven összejött egy fiatal mérnökökből, tanárokból álló csoport, akik elméleti érdeklődésükhöz híven tudományelméleti, tudásszociológiai kérdésekkel kezdtek foglalkozni. Engem is hívtak, s szívesen bekapcsolódtam, bár addig kimondottan tudományfilozófiai kérdésekkel sohasem foglalkoztam, s az érdeklődésem is kívül estek. Akkor viszont ez bizonyult egy olyan, viszonylag „ideológiamentes” területnek, amelynek ürügyén hasonló beállítódású emberek még összeülhettek, s egyáltalán filozófiai problémákról beszélgethettek. Menet közben beleolvastam magam a szakirodalmába és megkedveltem a tudományelméletet. Együttműködésünknek a rendszeresen, kéthetente megtartott előadásokon és vitakörökön kívül egy tanulmánykötet lett az eredménye, amely 1989-ben jelent meg *Tény és való* címmel. Emellett újból publikáltam néhány írást A Hétben és a Korunkban.

A 89-es események után egy darabig én is abban a hitben éltem, hogy ha szakmai tudásomat felhasználva a jelenségek elemzésébe bocsátkozom, ez valakit esetleg majd érdekel. Ennek jegyében elég sokat írtam, főleg az Európai Időbe. Nemsokára azonban az érdembeli visszajelzések teljes hiánya kigyógyított az ilyen szerű időtöltésekből. Természetesen ezzel nem szűnt meg, sőt az utóbbi időben egyre fokozódik érdeklődésem kisebbségi kultúránk jelenségei, működési zavarai iránt. Ehhez kapcsolódik antropológiai érdeklődésem is, melynek köszönhetően már a nyolcvanas évek végétől kapcsolatban álltam a csíkszeredai Kommunikációs Antropológia Munkacsoporttal, s az utóbbi években többször együttműködtem velük kerekasztal-értekezletek résztvevőjeként, s publikáltam a kiadványaikban.

Az eltelt húsz év alatt egyszer sem adatott meg, hogy tanárként csak a saját normámat taníthassam. Vagy az oktatóhiány, vagy a pénzhiány miatt általában a normámnak majdnem a kétszeresét kellett felvállalnom, de volt úgy is, hogy három ember helyett tanítottam. Negyedik éve tanítok az egyetemen, s ebből egy év Sepsiszentgyörgy – Kolozsvár ingázással telt el. Ha egyszer sikerül majd leküzdenem a krónikussá vált időhiányt, akkor én is megírom régóta tervbe vett tanulmányaimat, befejezem a félkész szövegeimet, s mindenképp végre elkészítem (most már az eredeti címnek megfelelően) a doktori értekezésemet.

K: Mi a véleménye az egyetemi filozófiaoktatás jelenlegi helyzetéről, hogyan látja problémáit és miként tartja ezeket megoldhatóaknak?

V.K.: Hadd kezdjem mindjárt az elején azzal, hogy az ezelőtt két évvel összeállított tantervünket tartalmilag kielégítőnek, az oktatás mai igényeivel összhangban levőnek találom.

Manapság filozófiát kétféle módon lehet tanítani az egyetemen: vagy gondolkodók életműveire koncentrálva, immanens értelmezési, vagy külsődleges filozófiatörténeti szempontokat alkalmazva, vagy pedig átfogó témaköröket kijelölve, amelyek keretében az oktatás valamely filozófiai probléma útját járja be, különböző időszakokban és irányzatokban vizsgálva meg azt. Az elsőnek abban látom a hiányosságát, hogy nem teszi lehetővé bizonyos filozófiai problémáknak a nagyobb összefüggésekben történő megvizsgálását; a másodiknak a hiányossága viszont abban áll, hogy az egyes gondolkodók eszmerendszerét és gondolkodásmódját nem képes elmélyíteni, s e téren felületes marad. Úgy vélem, hogy a mi tantervünk a filozófiatörténeti tárgyak, illetve a szisztematikus filozófiai tárgyak formájában ezt a két oktatási lehetőséget ötvözi, s lehetőséget kínál az említett hiányosságok kiküszöbölésére.

Úgyszintén, a filozófiai problémák vizsgálatára a mai filozófiatanításban kétféle megközelítési mód kínálkozik. Az egyik egy szűk és konkrét filozófiai (olykor rész-) problémának a mélységében történő vizsgálatát tűzi ki célul, a másik viszont egy problémakör, egy egész filozófiai szakterület átfogó ismertetését, a teljes problémakör felvezetését. Az elsőnek abban áll a hiányossága, hogy (többnyire a tanár érdeklődésének megfelelő) részproblémák sorozatába vezeti be a hallgatókat, de a filozófia egészéről, nagyobb összefüggéseiről nem szereznek átfogóbb ismereteket. A második keretében viszont éppen részkérdések elmélyítésére, bizonyos problémák behatóbb elemzésére nem kerülhet sor. Jelenlegi tantervünk az alaptantárgyak és a választható tantárgyak terjedelemben és vizsgakötelezettségekben is megmutatkozó megkülönböztetésével mindkét megközelítési módot lehetővé teszi. Mivel a választható tárgyak időszakonként cserélődhetnek, az újabb követelményekhez való folytonos hozzáigazodást, a változó filozófiai divatokkal való lépéstartást is lehetővé teszi. S mindezek mellett az óraszámok tekintetében nem is túlterhelt. Érdemeihez az is hozzátartozik hogy nem tüntet ki egy filozófiai irányzatot, vagy rendszert, amelyet kizárólagos nézőpontként kellene alkalmazni a filozófiai problémák tárgyalásában. A több évtizeden át alkalmazott marxista kizárólagosság után ez mostanság nem is lene ajánlatos. Ehelyett szemléletileg és módszertanilag a különböző irányzatoktól és gondolkodóktól való egyenlő távolság betartását kívánja meg, ami nem zárja ki – főleg a választható tárgyak keretében – egyik vagy másik gondolkodó életművével való elmélyültebb foglalkozást.

A tanterv említett pozitívumai ellenére hatékonyabb alkalmazása érdekében, néhány módosítást is szükségesnek vélek. Nem biztosítja kellő mértékben a filozófiával való foglalkozás során nélkülözhetetlen szaktudományos ismeretek elsajátítását. Az első évek képzésébe ennél fogva nem ártana bevenni egy-két szaktudomány alapjaiba (matematika, fizika, biológia, történelemtudomány) bevezető kurzust. Ugyanakkor a tantervet át is lehetne rendezni (s ezen nem is

volna értelmetlen gondolkodni) oly módon, hogy az alapképzés keretében kötelező tárgyak az I-II. évre kerüljenek, s a szakosodási irányokat meghatározó választható tárgyakat pedig III-IV. éven tanítsák. Ehhez viszont a vizsgarendszeren is változtatni kellene.

Felfogásom szerint jóval nagyobb figyelmet kellene szentelni a gyakorlatnak. Mostani formájában a tanév végére helyezett két hét gyakorlatnak nincs sok értelme és ennél fogva hatékonysága sincs. A filozófia oktatása nem korlátozódhat kizárólag ismeretek átadására. Legalább olyan fontos szerepet kellene kapnia benne a képzésnek is. Ez akkor valósulhatna meg, ha a szemináriumi tevékenység mellett a gyakorlatot is hetente meghatározott óraszámban jól átgondolt elvek szerint lehetne végezni. Ez szervezett keretben nyújtana olyasminek a begyakoroltatására a diákokkal, mint a szakdolgozatírás szabályai, felsőbb éveken pedig a szakdolgozatok irányításával kapcsolatos egyéni tanár-diák munkának. Ennek hiányában – elsősorban a képzés terén szükséges szakirányítás – esetlegessé, alkalmosszerűvé válik.

A kolozsvári egyetemen a filozófia magyar nyelvű oktatásával kapcsolatos problémák valójában a tanterven túli körülményekkel függenek össze. E problémák egyik alapvető forrása az egyetem egészén belül univerzális jellegű. Lényegét így lehetne megfogalmazni: kiáltó ellentmondás az európai igényekhez, elvárásokhoz való igazodást hirdető retorika és a siralmas körülmények között. Mindaddig, amíg napi gond a tanteremhiány, a legszükségesebb könyvekhez, folyóiratokhoz, kurrens szakmai információkhoz nem lehet hozzájutni, a modern oktatás minimális technikai feltételei (számítógépek, fénymásolók) a diákok és az oktatók számára nincsenek biztosítva, illetve hozzáférhetetlenek, addig természetes, normális módon nem lehet megfelelő hatékonyságot elérni. Csak időt és idegeket felőrlő heroikus erőfeszítések révén. Márpedig manapság a hallgatók is és az oktatók is hősies gesztusok helyett megfontolt, céltudatos munkálkodással szeretnék a mindennapjaikat kitölteni. Elsősorban ebben látom az egyre inkább tapasztalható (de nagyon szeretnők remélni, hogy csak átmeneti) közömbösség és kiábrándultság okát.

Hasonló jellegű problémát jelent az oktatók túlterheltsége, ami egyrészt az oktatóhiányból, másrészt az azzal járó erőfeszítésekből adódik, hogy a filozófia-oktatás új követelményeire való átállás a tanítási tevékenységgel párhuzamosan folyamatos tanulást igényel tőlük. Ez a probléma betanítók alkalmazásával, vendégtanárok meghívásával csak ideiglenesen oldható meg; megnyugtató megoldást csak az a helyzet jelenthet, amikor a szak tanári kara eléri a szükséges létszámot és felkészültségi szintet. Ez a helyzet előreláthatólag egy öt-tíz éves időszakra kiterjedő folyamatban fog fokozatosan rendeződni.

Végül pedig egyik leglényegesebb problémának tekintem a diákokkal való kapcsolattartás rendszertelenségét, esetlegességét. Ennek tényleges oka egyrészt az, hogy a túlterheltség következtében az oktatóknak még más jellegű szervező tevékenységekre, a diákokkal végzett külön egyéni vagy csoportfoglalkozásra nem nagyon marad idejük. Van viszont ennek a jelenségnek mifelénk egy másik oka is, az, hogy a tanár-diák együttműködésnek (tisztelet a kivételnek) nincs is igazán kialakult hagyománya. Hiányoznak azok a hagyományosan bejáratott formák és a közös munkának egy olyan magától értetődő fegyelme, a-

melynek normáit az újonnan bekerülők készen kaphatnák, s azok kényszerítő ereje formálólághatna rájuk. Ehhez még a kollégák közötti hiányos információáramlásból és laza kapcsolattartásból eredő együttműködési nehézségek is hozzáadódnak. Márpedig mindezek észrevétlen megléte és zajtalan működése a mindenkorai oktatás hatékonyságának egyik alapvető feltétele.

Hogyan látom e problémák megoldási lehetőségeit? Mindenekelőtt igen fontosnak tekintem a filozófia tanszékrészlegek fokozatos felfejlesztését fiatal végzősöknél sorozatos alkalmazásával az elkövetkező években. Ezzel együtt fontos lesz olyan posztgraduális ösztöndíjak megszerzése, amely számukra külföldi tanulmányutakat tesznek lehetővé a doktorálás megkönnyítése érdekében. A hiányzó magyar nyelvű szakirodalom jó részét szöveggyűjtemények, egyetemi jegyzetek, saját fordítások átgondolt, tervszerű sorozatos kiadásával lehetne pótolni. Ebbe a munkába a nagyobb évfolyamok diákjait is be lehet vonni, sőt, nélkülük egészében el sem lehet végezni. A tanítási idővel párhuzamosan futó gyakorlat kiváló keretet biztosíthatna ehhez a tevékenységhez. Fontos lenne minden olyan tevékenység, rendezvény felkarolása, amely a diákok filozófiai gondolkodásának, íráskészségének fejlesztésére, a szakdolgozatkészítés és a tanulmányírás szabályainak elsajátítására irányul. A filozófiai képzés csak akkor válhat hatékonyvá, ha a mechanikus tanulás, felületes olvasás helyét a problematizálás, a problémákon való egyéni és kollektív szisztematikus gondolkodás veszi át, s a szemináriumokra, vizsgákra való készüléshen a dolgozatírások, megbeszélések, viták kerülnek túlsúlyba. Ennek viszont alapvető feltétele a hétről-hétre rendszeresen elvégzett munka – s ez is kultúra! Emellett természetesen olyasmi is fontos lenne mint a filozófia szakos diákok érdembeni részvétele a TDK-n, s hasonlóképpen szükséges lenne az oktatóknak egy olyan évente megrendezett és hagyományossá váló konferenciája, melyen tudományos tevékenységüknek kurrens eredményeiről egymásnak és diákjaiknak beszámolnak.

Mindent egybevetve a kolozsvári magyar nyelvű filozófia oktatás megerősödésének öt-tíz év távlatában egyetlen alapvető feltétele van: Dolgozni kell!

K: Egy megfelelő filozófiai képzésnek (és képzettségnek) nem az egyetemen, hanem már a középiskolában el kell kezdődnie. A jelenlegi oktatási szerkezetben van-e arra lehetőség, hogy a két oktatási szint – középiskola és egyetem - között a felkészítés/felkészülés folytonossága megvalósuljon?

V.K.: Kezdem mindjárt a sokak által és sokat szidalmazott filozófia tankönyvvel. Véleményem szerint – s ezt sokéves középiskolai gyakorlattal is rendelkező tanárként mondom – a forgalomban levő tankönyv szemléleténél és felépítésénél fogva kiváló lehetőséget teremt egy hatékony középiskolai filozófiatanításra. Ez természetesen nem menti ténylegesen meglévő hibáit, hiányosságait. Konfliktushelyzet állhat elő viszont a tankönyv szemlélete által megkívánt korszerű oktatási eljárások – problematizálás, gondolkodtató feladatok – és a hagyományos, beidegződött előadói-tanári módszerek között. Az is igaz, hogy egy 30-as létszámú osztályban az összes tanuló részvételével nemigen lehet egy filozófiai problémát megbeszélni. Ez csak kiscsoportos oktatásban lenne sikeres.

Ami az egyetemre bejutó diákokat illeti, sokan magukkal hozzák a tanulással és a tudással kapcsolatos középiskolai képzeteiket és beidegződéseiket, s ez az első években csalódások és kiábrándulások forrásává válhat. Ezt még tetézik a filozófia szakról kialakított téves elképzelések és hiábavaló elvárások is. Azok, akik ilyeneket táplálnak, nem szeretik, sőt fölöslegesnek és értelmetlennek tartják a feltett és sokszor megválaszolatlanul maradó kérdéseket. Számukra ezek a nyugtalanság és a bizonytalanság forrásává válnak. A filozófiától vagy enciklopédikus tudást, vagy a közvetlen életproblémákkal kapcsolatos azonnali válaszokat remélnék. Kész tananyagot akarnak megtanulni, s minden kérdésre végérvényes választ szeretnének kapni, lehetőleg úgy, hogy a legkisebb erőfeszítés elve alapján, minél kevesebb egyéni gondolkodásbeli erőfeszítéssel a legrövidebb úton célba érjenek. Hajlamosak a tanárok hibájának tekinteni, ha nem sikerül ezt az igényüket kielégíteni. És közömbösség, tétlen kiábrándultság, levertség lesz úrrá rajtuk. Sajnos ez esetben az történik, hogy mindazok, akik szilárd tudásra, bizonyosságra, s a problémákat messze elkerülő kényelmes életre vágyanak, a filozófiát is szeretnék eszközzé változtatni, ismeret-eszközzé önző célok elérésére, aminek maga a filozófia mond ellent természeténél fogva.

Viszonylag kevés olyan példát tapasztalok, amikor valaki saját erejéből megkísérli meghaladni ezt a tudati-morális válságot a filozófia érdekében. Holott az egyetemi munka: lényegében szakirányítás mellett végzett egyéni munka, amelyben a diák a kezdeményező fél. Például egy szakdolgozat elkészítése esetén, akkor amikor a potenciális irányító tanárral az első konzultációra sor kerül, az illető hallgatónak már rendelkeznie kell egy olyan témavázlattal, amely előzetes könyvtározás, kollégákkal, tanárokkal folytatott tájékozódó beszélgetések folyamán alakul ki, s amivel kapcsolatban most már konkrét tanácsokat, útmutatásokat kérhet. Ilyen hozzáállás nélkül nem lehet szó egyetemi oktatásról.

Véleményem szerint a középiskolától az egyetemig egyértelműen minőségi ugrás van. Ez a tanulással és a tudással szembeni beállítódás, a tudás természetére vonatkozó felfogás megváltozásában mutatkozik meg. És ebben az értelemben a középiskola és az egyetem között nincs kontinuitás, és nem is kell hogy legyen. Egy dolog az, hogy mit és hogyan tanul valaki a középiskolában egy általános műveltséget tanúsító diploma megszerzése érdekében, aminek a biztosításával a középiskolai oktatás céljai le is zárulnak. És más az, ha valaki egyéni érdekből egyetemen akar továbbtanulni. Ebben az esetben egyénileg kell megtalálnia a felkészülés módját. Természetesen egy korszerűsített középiskolai oktatás ebben nagymértékben segítségére lehet, akkor is, ha nem kifejezetten ez a célja.

E téren az érvényben levő felvételi gyakorlat is elmarasztalható. Jelenlegi formájában nem hozza abba a helyzetbe a végzős középiskolás fiatalot, hogy az iskolai tanulás szemléletéről és gyakorlatáról megkísérelje leválasztani az egyetemi felvételre való készülést követelményeit, s ezáltal egy olyan új helyzetbe próbáljon beilleszkedni, amelyben önmagával szemben az egyetemiekhez hasonló elvárásokat támaszthat, s megtanulhatja ezek horizontjában értékelni saját képességeit és teljesítményeit. Amennyiben ez nem így történik, akkor a felvételizők többsége a középiskola „meghosszabbításaként” fogja fel az egyetemet, s a középiskolai szellemet, szemléletet alkalmazzák továbbra is normaként az egyete-

mi oktatással és tanáraikkal szembeni elvárásaikban. S mivel ők vannak többségben, ezt olykor sikerül érvényesíteniük is.

K: Van-e „erdélyi”, „magyar”, vagy – ha úgy tetszik – „nemzeti” filozófia?

V.K.: Ez a probléma sokkal bonyolultabb annál, hogy itt néhány szóban érdemben tárgyalni lehessen. Véleményem szerint erre a kérdésre nem lehet „igen”-, „nem”-szerű választ adni. A lehetséges válasz tisztázott nézőpontot, ennek megfelelő értelmezést és értékelést, s mindenképp körültekintő érvelést igényel. Ha kisebbségi létünk és kultúránk valakik fejében és szövegeiben valaha filozófiai reflexió tárgyává válik, amennyiben ittlétünk gondolata önmagát filozófiai gondolatként is elgondoló gondolattá lesz, akkor és annyiban erdélyi magyar filozófiáról is lehet majd beszélni. Ettől függetlenül évszázadok óta voltak és ma is vannak e tájon filozófiával foglalkozó, a filozófiát értő és alkotó módon művelő emberek.